

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4140509>

Гданський Н.М.,
викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0000-0003-2347-0622>

Сучасна концепція авторитету судової влади

JEL Classification: K 19
SECTION "LAW": Право.

Анотація.

У статті досліджено сучасну концепцію авторитету судової влади. Встановлено актуальність досліджень, присвячених авторитету судової влади. Наголошено на тому, що термін «авторитет судової влади» фігурує у значній кількості правових актів протягом усієї історії Незалежної України. Відзначено, що зміст відповідного поняття відрізняється у вітчизняних та англійських джерелах у зв'язку з відмінністю тлумачення терміну «авторитет». Авторитет судової влади вченими визнається однією з її ознак, також простежуються сталі зв'язки з іншими ознаками, зокрема, незалежністю. Поряд з цим, у зв'язку з відсутністю законодавчого закріплення поняття, простежується розмитість понятійно-категорійного апарату, зокрема, неоднозначність у працях різних авторів щодо тлумачення понять «авторитет судової влади», «авторитет правосуддя», «авторитет судді» та ін. Виявлено, що при розвитку концепції авторитету судової влади досить широко вживаються соціологічно-правовий, процесуально-правовий та деонтологічний підходи. Поряд з цим, встановлено, що у сучасних наукових дослідженнях практично не розкривається змісту поняття «авторитет судової влади», не надано характеристики його основним складовим, а також чинникам, суб'єктам і механізмам, що визначають стан і розвиток авторитету судової влади на нинішньому етапі, що є перспективним напрямком подальших досліджень.

Ключові слова: *судова влада, ознаки судової влади, авторитет судової влади, авторитет суду, авторитет судді.*

Annotation.

The article examines the modern concept of the authority of the judiciary. The relevance of research on the authority of the judiciary has been established. It is emphasized that the term "authority of the judiciary" appears in a significant number of legal acts throughout the history of Independent Ukraine. It is noted that the meaning of the concept differs in domestic and English-language sources due to the difference in interpretation of the term "authority". The authority of the judiciary is recognized by scholars as one of its features, and there are strong links with other features, including independence. At the same time, due to the lack of legislative enshrinement of the concept, there is a blurring of the conceptual and categorical apparatus, in particular, ambiguity in the works of various authors on the interpretation of "authority of the judiciary", "authority of justice", "authority of a judge" and others. It is revealed that in the development of the concept of the authority of the judiciary sociological-legal, procedural-legal, and deontological approaches are widely used. The sociological approach substantiates the connection between authority and public trust in the judiciary, as well as the impact on the authority of the efficiency of the judiciary and the quality of communications. Through the prism of the procedural-legal approach, attempts are made to establish the relationship between the authority of the judiciary and related concepts, in particular, substantiates the impact of individual judges, including the quality of court decisions, compliance with formal requirements for the organization of proceedings on the authority of the judiciary and the judiciary. Also hypothesizes the relationship between quality and uniformity of procedural and judicial authority. The deontological approach is manifested in the substantiation of the fundamental principles of the authority of the judiciary through the prism of the morality of the judge and his observance of ethical requirements. Besides, it is established that modern scientific research does not reveal the meaning of the concept of "authority of the judiciary", does not describe its main components, as well as factors, entities, and mechanisms that determine the state and development of the judiciary at this stage, which is a promising area of further research.

Keywords: judicial power, signs of judicial power, the authority of judicial power, the authority of the court, the authority of a judge

Вступ

Поняття «авторитет судової влади» відомий у вітчизняних правових джерелах від самих початків становлення Незалежної України. Так, преамбула Розпорядження Голови Верховної Ради України № 1539-ХІІ від 10 вересня 1991 р. сформульована наступним чином: «З урахуванням того, що майже кожне друге приміщення, в яких розміщені суди республіки, не відповідає вимогам судочинства і принижує авторитет судової влади, та з метою надання допомоги органам суду...» [1]. У Постанові Пленуму Верховного Суду України № 4 від 12 квітня 1996 р. постановляється: «Звернути увагу суддів на те, що при здійсненні правосуддя вони повинні зміцнювати свою незалежність, підвищувати авторитет судової влади та судових рішень шляхом правильного застосування законодавства, усунення фактів тяганини чи спрощенства при розгляді судових справ або винесення рішень при неповно

досліджених доказах тощо» [2]. У Постанові Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13 червня 2007 р. «Про незалежність судової влади» зазначається, що «При здійсненні правосуддя судді повинні утверджувати гарантовану Конституцією та законами України незалежність та самостійність судів, підвищувати авторитет судової влади...» [3]. У Преамбулі до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» наголошено, що «Цей Закон визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції... з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості» [4]. Нарешті, у Резолюції Ради Суддів України, Ради Прокурорів України та Ради Адвокатів України «Професійна етика правосуддя» від 21 вересня 2018 р. підкреслюється, що «авторитет судової влади в суспільстві залежить від дій усіх учасників судового процесу» [5].

Поряд з цим, українці мало уваги у сучасних наукових дослідженнях приділяється обґрунтуванню концептуальних засад авторитету судової влади. Ускладнюється ситуація й наявністю розбіжностей у тлумаченні терміну «авторитет» та англійського «authority», що не дозволяє будувати спільну міжнародну наукову концепцію авторитету судової влади. Термін «Judicial Authority» позначає судову владу – будь-який суд, чи судовий орган [6], оскільки походить від лат. auctoritas – влада, у той час, як в українській мові цей термін набуває значення «загальноновизнаний вплив, що його роблять на переконання й поведінку людей певні особа, організація, вчення завдяки притаманним або приписуваним їм особливостям і заслугам» або «особа, що користується загальним визнанням, впливом» [7].

Відтак, *метою статті* є обґрунтування сучасної концепції авторитету судової влади.

Результати дослідження

Слід відзначити, що у вітчизняній концепції при початковому тлумаченні авторитету судової влади саме як владних повноважень, усе ж для нинішнього етапу визнається інше значення цього поняття. Так, приміром, М. Суховій, аналізуючи особливості та ознаки інституту судової влади, наголошує, що «Оскільки судова влада – це специфічна незалежна гілка державної влади, її правильне з'ясування неможливо без звернення до філософського розуміння влади. Більшість дослідників відзначають зв'язок влади з авторитетом, з можливістю змусити людей коритися чужій волі», однак надалі притримується позиції щодо того, що у розпорядженні судової влади немає таких силових механізмів, які є в руках виконавчої влади, а її авторитет і сила базуються на незалежності її органів від інших органів державної влади, ґрунтуються на повазі суду усіма громадянами, державними органами та їх посадовими особами, незаперечності судових рішень [8]. У цьому контексті слід звернути увагу на твердження Хіміча В. М. щодо того, що кожен суддя з метою підвищення авторитету судової влади та її незалежності повинен користуватися

наданими законодавством України правами та негайно класти край будь-яким проявам неповаги до суду [9, С. 120]. Слід наголосити також, що Крючко Н. І. обґрунтовано відносить авторитет до ознак судової влади [10].

Зв'язок незалежності та авторитету судової влади простежується і у праці Д. В. Кулешова, котрий доходить висновку, що під конституційно-правовим механізмом забезпечення незалежності судової влади України слід розуміти систему нормативно-правових, інституційних та організаційних форм і засобів, які в своїй сукупності забезпечують безумовний авторитет суду в суспільстві і державі як універсальної інституції, що гарантує неупереджене, а отже, справедливе вирішення будь-яких правових спорів, відсутність будь-якого зовнішнього впливу на вироблення і ухвалення судових рішень, суспільне сприйняття їх загальнообов'язкового характеру та забезпечення їх своєчасного і повного виконання всіма без винятку суб'єктами суспільних відносин [11].

Ускладнюється формування єдиної концепції авторитету судової влади й наявністю низки суміжних понять, що, за відсутності чітких їх визначень та встановлення взаємозв'язків між ними унеможлиблює реалізацію системного підходу. До таких понять відносяться, крім авторитету судової влади, авторитет правосуддя, суду, судді, подекуди – довіра до суду (судової влади) та інші. Доволі цікавим аспектом у контексті дослідження шляхів зміцнення авторитету судової влади є теоретичні засади правового регулювання відповідальності за його «підрив», що досить часто формулюються без визначення фундаментальних особливостей та концептуальних засад авторитету в цілому.

В українській юриспруденції авторитет правосуддя досліджується передусім у зв'язку з представленням цього терміну у єдиному конституційному положенні – щодо розумного обмеження права на свободу слова (ст. 34 Конституції України). Таким шляхом пішла, приміром, Сташків Н., у чийй праці охарактеризовано співвіднесення авторитету правосуддя та свободи вираження поглядів на базі матеріалів практики ЄСПЛ. Дослідниця акцентувала на межах свободи слова і вираження поглядів з позицій необхідності збереження авторитету і поваги до суду у контексті твердження щодо того, що повага до судової влади забезпечує ефективне здійснення правосуддя, гарантує стабільність, мир і спокій у державі [12]. Схожих висновків доходить у публікації «Підтримання авторитету Феміди для Європи важливіше за свободу вираження поглядів» Чимний Р., відзначаючи, зокрема, що «Визнаючи важливу роль засобів масової інформації в побудові громадянського суспільства та правової держави, судді в Страсбурзі, проте, раз у раз ставали на захист авторитету правосуддя, якщо представники ЗМІ прямо чи побічно вдавалися до неприпустимої критики судових вердиктів» [13].

У системному зв'язку з довірою до судової влади її авторитет досліджувала Москвич Л. М. Акцентуючи на тому, що авторитет судової влади є одним з стандартів визначення ефективності функціонування судової системи, науковець розглядала передусім соціо-правові аспекти, відзначивши, що «Авторитет судової влади є одним із показників позитивної соціальної оцінки діяльності судової системи країни». У праці представлено комплексний

авторський погляд на взаємозв'язок авторитету суду, судді та судової влади у контексті становлення довіри до неї з боку суспільства [14, С. 27]. Соціологічно-правовий підхід спостерігається і у праці Каблака П. І., котрий, досліджуючи проблеми взаємодії судової влади і громадськості акцентує на важливості у рамках міжнародних стандартів правосуддя забезпечити такий рівень комунікації, за якого уможливиться налагодження діалогу між усіма зацікавленими сторонами, що у підсумку гарантуватиме зміцнення авторитету і довіри до судової влади [15, С. 215]. Досліджуючи механізми транспарентності судової влади, Рубцов С. С. акцентує, з одного боку, на тому, що суспільний авторитет суду є одним з індикаторів підвищення соціальної ефективності судової системи, а з іншого – відзначає, що на сьогодні громадський авторитет суду в суспільстві значною мірою залежить від діяльності ЗМІ. У цьому контексті науковець наполягає на доцільності запровадження інформаційних технологій у комунікативній діяльності судів, що дозволить покращити імідж судової влади [16].

Спроба віднайти взаємозв'язок між авторитетом судді та судової влади здійснено у праці Струс-Духнич Т.В. Наголосивши, що авторитет кожного судді як суб'єкта судової влади є однією з гарантій внутрішньої самостійності судової влади, учена наголошує, що обмеження конституційного права судді на свободу членства в політичній партії й громадських організаціях спрямовані на попередження вчинення суддею дій, що підривають його репутацію й авторитет судової влади в цілому [17, С. 174]. Луспеник Д. Д. приводить авторитет судді до авторитету судової влади до виходячи з припущення, що останній базується на виконанні вимог законності, обґрунтованості та справедливості судового рішення. Коментуючи Постанову Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14, Луспеник Д. Д. акцентує на тому, що низька якість судового рішення, зокрема, неправильне вживання юридичних термінів, наявність орфографічних, пунктуаційних чи стилістичних помилок тощо викликає неповагу до нього, а значить підривають авторитет суду, а також наголошує, що спрощене ставлення з боку судді до символів судової влади, участь судді в судовому засіданні без мантії значно знижують авторитет як самого судді, так і суду в цілому [18, С. 12]. Як влучно зауважує Запорожець І. Г., «на сучасному етапі авторитет судових рішень і самого суду взагалі значною мірою залежить від авторитету судді, його професійних і морально-етичних якостей, що виявляються як під час здійснення правосуддя, так і за межами судочинства. Норми міжнародного права акцентують увагу на суспільно-правовому значенні авторитету судових органів та осіб, трудова діяльність яких полягає у здійсненні правосуддя» [19, С. 122].

Дещо ширший, процесуальний аспект авторитету судової влади розглянув Подцерковний О. П. У статті науковець дослідив вплив на авторитет судової влади організації судоустрою у державі, скасування рішень через процесуальні порушення, що не привели чи не могли привести до невірному вирішенню справи, невідповідності кількості справ фізичним можливостям суддів їх розглянути, обмеження можливостей позасудового урегулювання спорів.

Подцерковний О. П. акцентує на тому, що незалежність та дієвість судів зазвичай сприймається досить усічено – через призму обмеження стороннього впливу на діяльність суддів або створення організаційно-фінансових передумов діяльності судів, але не менш важливим у цій справі є підвищення авторитету судів та суддів, надання останнім реальних процесуальних повноважень для реалізації завдань судочинства [20]. Слід звернути увагу й на позицію Хіміч В. М. щодо того, що, оскільки підвищенню рівня довіри населення до українського судочинства сприятиме встановлення єдиного процесуального порядку застосування норм матеріального права, прийняття єдиного процесуального закону сприятиме підвищенню авторитету судової влади [9, С. 123].

У контексті формулювання засад дисциплінарної відповідальності судді питання підризу авторитету правосуддя торкається Бахарєва Г. зазначаючи, що порушення суддею етичних норм поза службовою діяльністю, якщо це не пов'язане із відправленням правосуддя, не може розглядатися як підстава для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, хоча за своєю суттю і підриває авторитет правосуддя в очах суспільства. Науковець відзначає відсутність єдиної практики чи механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення морально-етичних норм, а оцінюючи дії суддів із точки зору порушення ними правил суддівської етики, дисциплінарний орган зазвичай не наводить формулювання конкретного правила, яке порушено; не посилається на акти, які закріплюють такі правила; окремо не аналізує дії судді з точки зору таких критеріїв як, зокрема, «підризу авторитету правосуддя» [21]. Схожим чином зв'язує моральність судді з авторитетом судової влади Хіміч В. М., наголошуючи: «Попри досить складні умови праці, які об'єктивно на даний час існують у судах України, на наше глибоке переконання, кожна особа, ставши суддею, добровільно взяла на себе нелегке завдання – служіння суспільству тільки на підставі закону. Тому, чим складніші умови діяльності суду й ті відносини, які склалися в суспільстві, тим вищими повинні бути вимоги до моральних якостей судді. Рівень моральності судді повинен давати йому змогу за будь-яких обставин діяти за законом і справедливістю, зберігаючи свою гідність, а головне, зберігаючи авторитет судової влади» [9, С. 123].

Отже, не зважаючи на значну актуальність досліджено питання, відповідна концепція нині не обґрунтована у достатній мірі, що ускладнює розробку шляхів удосконалення організаційно-правових засад авторитету судової влади.

Висновки

Таким чином, за результатами проведених досліджень можемо звернути увагу на такі ключові аспекти концепції авторитету судової влади. Термін «авторитет судової влади» фігурує у значній кількості правових актів протягом усієї історії Незалежної України. Зміст відповідного поняття відрізняється у вітчизняних та англійських джерелах у зв'язку з відмінністю тлумачення терміну «авторитет». Авторитет судової влади вченими визнається однією з її

ознак, також простежуються сталі зв'язки з іншими ознаками, зокрема, незалежністю. Поряд з цим, у зв'язку з відсутністю законодавчого закріплення поняття, простежується розмитість понятійно-категорійного апарату, зокрема, неоднозначність у працях різних авторів щодо тлумачення понять «авторитет судової влади», «авторитет правосуддя», «авторитет судді» та ін. Підходами, що досить широко вживаються при розвитку концепції авторитету судової влади є соціологічно-правовий, процесуально-правовий та деонтологічний. У рамках соціологічного підходу обґрунтовується зв'язок авторитету та довіри з боку суспільства до судової влади, а також вплив на авторитет ефективності судочинства та якості комунікацій. Крізь призму процесуально-правового підходу здійснюються спроби встановлення взаємозв'язків між авторитетом судової влади та суміжними поняттями, зокрема, обґрунтовується вплив діяльності окремого судді, у тому числі, якості судового рішення, дотримання формальних вимог щодо організації судочинства на авторитет суду та судової влади, а також висувається гіпотеза щодо зв'язку якості та одноманітності процесуального і авторитету судової влади. Деонтологічний підхід знаходить прояв у обґрунтуванні фундаментальних засад авторитету судової влади крізь призму моральності судді та дотримання ним етичних вимог. Поряд з цим, у сучасних наукових дослідженнях практично не розкривається змісту поняття «авторитет судової влади», не надано характеристики його основним складовим, а також чинникам, суб'єктам і механізмам, що визначають стан і розвиток авторитету судової влади на нинішньому етапі, що є перспективним напрямком подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Голови Верховної Ради України № 1539-XII від 10.09.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-12#Text> (дата доступу 02.02.2019 р.)
2. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13.06.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text> (дата доступу 02.02.2019 р.)
3. Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 12.04.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-96#Text> (дата доступу 02.02.2019 р.)
4. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України № 1188-VII від 08.04.2014. Редакція від 05.01.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> (дата доступу 02.02.2019 р.)
5. Професійна етика правосуддя: Резолюція Ради Суддів України, Ради Прокурорів України та Ради Адвокатів України від 21.09.2018 р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/nr001414-18#Text> (дата доступу 02.02.2019 р.)
6. Definition of Judicial Authority. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/judicial-authority> (дата доступу 22.03.2019 р.)
 7. Авторитет. Словник іншомовних слів Мельничука. URL: https://slovnyk.me/dict/foreign_melnichuk/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82 (дата доступу 22.03.2019 р.)
 8. Суховій М. Особливості та ознаки інституту судової влади: дискусійні аспекти визначення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 167-172.
 9. Хіміч В. М. Незалежність суддів та організаційні засади забезпечення їх діяльності. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С. 118-123.
 10. Крючко Н. І.. Ознаки судової влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kruchko/d_Kruchko.pdf (дата доступу 12.06.2019 р.)
 11. Кулешов Д. В. Конституційно-правовий механізм забезпечення незалежності судової влади України. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 43-53.
 12. Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 45-52.
 13. Чимний Р. Підтримання авторитету Феміди для Європи важливіше за свободу вираження поглядів. URL: https://zib.com.ua/ua/14963-pidtrimannya_avtoritetu_sudu_dlya_evropi_vazhlivishe_za_svob.html (дата доступу 12.06.2019 р.)
 14. Москвич Л. М. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 2. С. 25-30.
 15. Каблак П. І. Судова влада та громадськість: проблеми вироблення взаємодії. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 215-218.
 16. Рубцов С. С. Інноваційні технології в механізмі забезпечення прозорості судової влади. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2016. №1 (6). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Rubtsov6.pdf>. (дата доступу 12.06.2019 р.)
 17. Струс-Духнич Т. В. Роль і місце судової влади у правовій державі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 171-175.
 18. Луспенік Д. Д. Законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення – основні чинники авторитету судової влади (коментар). *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1. С. 10-12.

19. Запорожець І. Г. Правові основи трудової діяльності суддів та особливості її виникнення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 121-128.
20. Подцерковний О. П. Про процесуальні чинники підвищення авторитету судді та суду (на прикладі господарського судочинства). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10 С. 113-123.
21. Бахарєва Г. Порушення правил суддівської етики як підстава для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/cln_2014_2_10.pdf (дата доступу 25.07.2018 р.)